

Interview met Marco Goud ♦ Essay: Leuk is anders ♦ In het voetspoor van Siegenbeek ♦ Lenselink ♦ Interview met Leendert de Vink ♦ Gomperts gerecenseerd ♦ Boukje Thijs over promoveren ♦ Gastschrijver Kees 't Hart ♦ Mirjam de Graaf over radiotaal

JAARGANG 1 (2004) NUMMER 1

MEETVAAT

TIJDSCHRIFT
VOOR LEIDSE
NEERLANDICI

Colofon

Nummer 1 april 2004

Metaal

Tijdschrift voor Leidse neerlandici

Metaal verschijnt twee keer per jaar. Het blad wordt verspreid onder studenten en docenten van de Leidse opleiding Nederlandse taal en cultuur en onder de leden van Siegenbeek, Alumnivereniging Leidse Neerlandici

Postadres

Opleiding Nederlandse taal en cultuur
Postbus 9515
2300 RA Leiden

E-mail

metaal@siegenbeek.nl

Redactie

Erik Bimmel, Berry Dongelmans,
Caryn 't Hart, Jaap Korving, Ludo
Jongen, Marijn Roos, Elise van
Walstijn, Ardi Warnar (eindredactie),
Suzanne de Werd (coördinator), Astrid
van Winden

Aan dit nummer werkten mee

Marco Goud, Mirjam de Graaf, Kees 't
Hart, Korrie Korevaart, Karin
Peterson, Margriet Rutgers, Hans te
Slaa, Boukje Thijs, Leendert de Vink,
Vivienne Waszink

Opmaak

Sven Kruizinga en Frank Landsbergen

Druk en oplage

Labor Vincit, Leiden
300 exemplaren

Beeldmateriaal

Voorkantillustratie en tekeningen:
Ardi Warnar
Foto L. de Vink, p. 12: Rick Verhoog
Foto B. Thijs, p. 19: R.A. Harper

Inhoud

REDACTIONEEL

Recept..... 3

INTERVIEW

Marco Goud: Tijd voor poëzie.....4
Jaap Korving en Marijn Roos

ESSAY

Leuk is anders..... 8
Vivien Waszink

GASTSCHRIJVER

Schrijver in Leiden.....11
Kees' t Hart

GEPROMOVEERD

Leendert de Vink: Met hulp van engelen
en tandarts..... 12
Erik Bimmel en Suzanne de Werd

UIT HET VELD

Radiotaal.....14
Mirjam de Graaf

GEPROMOVEERD

De berg bedwongen..... 16
Boukje Thijs

EXCURSIE

In het voetspoor van Siegenbeek..... 18

UIT DE OUDE DOOS

'Eene bedenkelijke nieuwigheid...'.....19
Korrie Korevaart

RECENSIE

De intenties van H.A. Gomperts.....20
Karin Peterson

NOSTALGIE

Lenselink..... 22
Margriet Rutgers

Recept

Neem de ingrediënten van *Meta*, een Leids opleidingsblad met een geschiedenis van bijna 38 jaar. Voeg daar de journalistieke uitingen van de kersverse alumnivereniging Siegenbeek aan toe. Vermeng de bestanddelen en blijf gedurende enkele maanden stevig roeren. Verpak het resultaat in een nieuw, maar degelijk vormgegeven jasje. Presenteer het product als een vernieuwend, dynamisch magazine met de diepgang van decennia en de frisheid van een jonge hond.

Zo hebben we gedacht en zo hebben we gedaan. De *Meta*-redactie en de alumnivereniging Siegenbeek staken de koppen bij elkaar en smeedden samen een ijzersterk blad: *Metaal*. In deze naam zit de oude *Meta* verborgen, maar ook de eerste twee letters van 'alumni'. Eén en één is meer dan twee, want de oplettende lezer ziet ook het woord 'taal' opdoemen. En natuurlijk is er de pretentie om iets van de kracht en degelijkheid van metaal uit te stralen. Of die pretentie waargemaakt wordt, is aan de lezer om te beoordelen.

Wat zal de lezer aantreffen in *Metaal*? Allereerst het nieuws van de Leidse Opleiding Nederlands. Nieuwe docenten, gastschrijvers, interessante werkgroepen, promovendi, verrassende ontwikkelingen en recente publicaties komen voor het voetlicht. Docenten, studenten en alumni komen aan het woord over hun onderzoek en werk. Alumni vertellen over het leven ná de studie: hun beroepskeuze, hun herinneringen. Ten slotte worden activiteiten van Siegenbeek aangekondigd en bespro-

ken. Onderwerpen waarin alle Leidse neerlandici zich kunnen vinden.

In dit eerste nummer vindt u onder andere: een kennismaking met Marco Goud, universitair docent Moderne Letterkunde. Vivien Waszink schrijft over haar scriptieonderzoek naar de betekenis van het woordje 'leuk'. Alumnus Mirjam de Graaf, eindredacteur van het radioprogramma 'Langs de lijn', vertelt hoe ze in het radiovak verzeild raakte. Verder is er aandacht voor de promovendi Boukje Thijs en Leendert de Vink, de postume *Intenties* van oud-hoogleraar H. Gomperts worden gerecenseerd en gastschrijver Kees 't Hart schrijft over zijn Leidse semester, waarin hij college gaf over goed- en kwaadaardig lezen.

Wie de metaalkoorts al te pakken heeft, hij of zij bladere en leze om te zien wat dit tijdschrift te bieden heeft. De redactie wenst de lezer daarbij veel genoegen. *Metaal* staat bovendien open voor inzendingen van alumni en studenten: wilt u meewerken aan een van onze rubrieken, neem dan contact op met de redactie van *Metaal* via metaal@siegenbeek.nl.

Tijd voor poëzie

Marco Goud over de fascinaties van poëzieonderzoek

Sinds september 2003 is de sectie Moderne Letterkunde versterkt met een nieuwe kracht, universitair docent Marco Goud. Met deze aanstelling heeft de opleiding een lacune in haar vakkenaanbod gevuld: na een poëtische windstilte van zes jaar - in 1997 vertrok Pim Lukkenaer - hebben we nu opnieuw een echte poëziespecialist in huis.

“Op de middelbare school was ik nog niet zo’n groot liefhebber van poëzie als nu. Op mijn boekenlijst stond slechts één dichtbundel: *Sturm und Drang* van Jules Deelder. Ik hield vooral van de romans van Harry Mulisch, die mij nu minder interesseert. Hoewel de lessen Nederlands heel inspirerend waren, begon mijn universitaire loopbaan in 1989 merkwaardig genoeg met de studie medische biologie in Utrecht. Eigenlijk wilde ik het liefst Nederlands gaan studeren. Het was toen echter de tijd waarin vooral werd gepropageerd om te kiezen voor een exacte studie. Bovendien raadde mijn leraar Nederlands mij af om Nederlands te gaan doen. Er was volgens hem geen droog brood mee te verdienen. Omdat medische biologie mij toch niet bleek te liggen, ben ik na een jaar met deze studie gestopt.

Ik ging alsnog Nederlands studeren, ook in Utrecht. Daarvan heb ik nooit spijt gehad. Mijn

Marco Goud, genietend van het Domburgsch uitzicht

hart lag van meet af aan bij letterkunde. Ik heb nog wel getwijfeld of ik mij zou specialiseren in moderne of historische letterkunde. Uiteindelijk heb ik gekozen voor moderne letterkunde. Aan mijn studie in de Domstad bewaar ik goede herinneringen. Zo was Redbad Fokkema, auteur van de poëziegeschiedenis *Aan de mond van al die rivieren*, een heel inspirerende docent. Bij Wilbert Smulders, Hermanskenner bij uitstek, was ik student-assistent bij een werkgroep over het katholieke tijdschrift *De Gemeenschap*. Mijn scriptiebegeleider was Ben Peperkamp. Hij was degene die mij in aanraking bracht met het werk van P.C. Boutens, de dichter op wiens werk ik vorig jaar ben gepromoveerd.”

Handschrift van Couperus

“Het was eigenlijk helemaal niet de bedoeling dat ik een college over Boutens zou volgen. Ik had mij ingeschreven voor een werkgroep over socialistische literatuur. Dat onderwerp boeide mij zeer: ik kom uit een Rotterdams arbeidersmilieu. De docent die dat vak zou geven, was echter ziek geworden. In plaats daarvan gaf Peperkamp een onderzoekscollege over Boutens. In het Letterkundig Museum was toen (in 1993) namelijk net een tentoonstelling gaande over deze Zeeuwse dichter. Centraal in het college stond Boutens’ bundel *Achttien verzen bij werken van Willem van Konijnenburg*. Van Konijnenburg was een symbolistische schilder uit de tijd van Boutens. Iedere student kreeg een gedicht toebedeeld en moest archiefonderzoek verrichten. Ik heb toen ook brieven van Boutens in het Letterkundig Museum bekeken waarin hij schreef over de totstandkoming van deze bundel. Het bekijken van Boutens’ brieven en het doen van archiefonderzoek sprak me, naast het interpreteren van de gedichten, zeer aan. Dat college heeft de basis gelegd voor het archiefonderzoek voor mijn scriptie en proefschrift. Mijn afstudeerscriptie schreef ik over één gedicht van Boutens: ‘Doodenmasker voor Hugo von Hofmannsthal’.

Na mijn studie kwam ik in 1995 terecht op het Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities

in Den Haag. Ik heb daar mijn vervangende dienstplicht vervuld. Ik werkte als assistent van H.T.M. van Vliet onder andere mee aan de laatste twee delen van de *Volledige werken* van Louis Couperus. Mijn eerste taak was om een handschrift van Couperus te vergelijken met een editie in druk. Dat was natuurlijk heel spannend! Uiteindelijk heb ik tweeënhalf jaar aan het instituut gewerkt. Het was een heel leerzame tijd.”

Sötemann

“In 1998 kreeg ik een aio-aanstelling bij Wiel Kusters aan de Faculteit der Cultuurwetenschappen van de Universiteit Maastricht. Mijn promotieonderzoek moest gaan over de relatie tussen literatuur en visualiteit. Uiteraard dacht ik meteen aan Boutens. Het ‘zien’ is een heel belangrijk thema in

achtergrond. Het laatste hoofdstuk gaat over het gedicht ‘Vizioen’, waarin niet meer duidelijk omschreven wordt wat er precies wordt gezien.

De vijf gedichten in mijn proefschrift heb ik grondig geanalyseerd, vooral geïnspireerd door de werkwijze van A.L. Sötemann. In zijn klassiek geworden artikelen over gedichten van Bloem, Kouwenaar, Nijhoff en Boutens gaat hij zeer gedetailleerd te werk. Ieder woord, elke zin wordt gewikt en gewogen. Op deze manier laat Sötemann op onnavolgbare wijze de complexiteit en rijkdom van de door hem behandelde gedichten haarscherp zien. Daarnaast heb ik óók willen kijken naar de context van Boutens’ poëzie. Zo heb ik onder meer aandacht besteed aan de nieuwe mystiek rond 1900 in mijn hoofdstuk over ‘Ik sloot de blinkevenstren van mijn Ziel’ en aan het werk van Jan Toorop.

Over Boutens:

1. A.L. Sötemann, ‘Domburgsch uitzicht van P.C. Boutens. Analyse en interpretatie van een ‘gebroken’ symbolisch gedicht’. In: *Over poetica en poëzie. Een bundel beschouwingen*. Groningen, 1985, p. 217-228.
2. W. Blok, *P.C. Boutens en de nalatenschap van Andries de Hoghe*. Amsterdam, 1983.
3. *Ik heb iets bijna schoons aanschouwd. Over leven en werk van P.C. Boutens 1870-1943*. Red. J. Nap e.a. Amsterdam/Den Haag, 1993.

zijn poëzie. Een bekend voorbeeld is Boutens’ gedicht ‘Domburgsch uitzicht’. Ik heb, na eerst het gehele oeuvre te hebben doorgenomen, uiteindelijk vijf gedichten geselecteerd op basis van vijf verschillende objecten die ‘gezien’ worden in die gedichten. Zo is er de blik naar binnen in het gedicht ‘Ik sloot de blinkevenstren van mijn Ziel’. Ook de blik op de ander, de blik op kunst (aan de hand van een gedicht bij een tekening van Jan Toorop) en de blik op de sterren komen aan bod. Hiernaast heb ik ook een hoofdstuk besteed aan Boutens’ lezing ‘Vorm en vormeloosheid in de dichtkunst’ uit 1933. Daarin komen naast poëtische ook kosmologische aspecten aan de orde, zoals de (on)begrensbaarheid van het heelal. Ik heb dus zijdelings tóch nog iets gedaan met mijn exacte

P.C. Boutens door Jan Toorop (1938)

Voor het contextuele en cultuurhistorische aspect van mijn proefschrift heb ik mij vooral laten inspireren door het onderzoek van J.D.F. van Halsema.”

Prozaïsch

“In september 2003 kreeg ik een aanstelling in Leiden. De Opleiding Nederlands zocht iemand die gespecialiseerd was in poëzie. “Wij zijn hier nogal prozaïsch,” zei Ton Anbeek bij het sollicitatiegesprek. Er was behoefte aan meer aandacht voor poëzie. Het afgelopen semester heb ik een onderzoekscollege (een zogenaamde B-werkgroep) gegeven over de poëzie van de vorig jaar overleden dichter C.O. Jellema. Een groepje van vijf studenten heeft met veel enthousiasme

Jellema's oeuvre bestudeerd.

Hoe kwam ik op Jellema? Ik was redacteur van het Utrechtse tijdschrift *Vooys* en in 1995 zouden wij een themanummer maken over literaire prijzen. Jellema had juist de Hendrik de Vriesprijs gewonnen. Ik heb toen al zijn gedichten gelezen en aan de hand daarvan een klein artikel geschreven. Sindsdien heb ik alles bijgehouden wat van zijn hand verscheen. Jellema's poëzie heeft wel iets gemeen met die van Boutens. Beiden hebben een hang naar het metafysische. Ze proberen in hun poëzie het metafysische als het ware éven aan te raken in taal, het onzegbare te zeggen. Tegelijkertijd beseffen ze dat dat onmogelijk is. Dat maakt hun poëzie complex en dat spreekt mij aan.

Het afgelopen semester heb ik naast het Jellema-college ook een aantal hoorcolleges literatuurgeschiedenis gegeven aan de eerstejaars. Momenteel geef ik het vak 'Analyse en interpretatie van poëzie en proza' en de A-werkgroep '1900-1940'. Daarnaast verzorg ik een aantal hoorcolleges in de Canon-reeks. Niet alleen het grondig analyseren van literaire teksten boeit mij, maar óók de inbedding van literatuur in de literair- en cultuurhistorische context. Zo kom je door het bestuderen van Boutens' poëzie in aanraking met allerlei figuren uit zijn leefwereld. In de toekomst zou ik bijvoorbeeld graag een onderzoekscollege willen geven rondom de kunstenaar Jan Toorop, wiens werk een rol speelt in

de gedichten van Boutens. Maar ook bij andere literatoren speelt Toorop een rol, zoals Van Deyssel, Couperus en Van Eeden. Een ander interessant onderwerp vind ik de doorwerking van de klassieke Perzische literatuur in de Nederlandse literatuur. De wereldberoemde kwatrijnen van de Perzische dichter Omar Khayyam zijn vertaald door Boutens, Leopold, Bloem, Slauerhoff en vele anderen. Het is fascinerend dat je dankzij een figuur als Boutens, die tamelijk eenzijdig lijkt, in aanraking komt met tal van andere kunstenaars en schrijvers, zoals Toorop, Hofmannsthal en Khayyam."

Het raadsel van de taal

"Ik ben niet zo'n verslinder van dikke boeken, al heb ik met veel plezier de romancyclus *Het bureau* van J.J. Voskuil gelezen. Ik waardeer Voskuils nuchterheid en zijn ironische stijl en heb me bij de lectuur van zijn werk geen seconde verveeld. De wereld van *Het bureau* was voor mij heel herkenbaar, omdat ik op het Constantijn Huygens Instituut heb gewerkt. Ook het werk hier in Leiden heeft er veel van weg. Mijn voorliefde gaat uit naar de poëzie. Ik ben meer geïnteresseerd in de stijl dan in het verhaal. In de oude discussie 'vorm of vent' kies ik voor de vorm. Al is die keuze te eenzijdig. Ik besef wel degelijk dat de 'vent' en zijn omgeving van belang is; ik bereid een biografie van Boutens voor.

Wat me drijft om een wetenschapper te zijn is

Bij de sectie Moderne Letterkunde werken momenteel:

Prof. dr. Ton Anbeek (1944) Promoveerde in 1978 op *De schrijver tussen de coulissen*. Zijn vakgebied is de Nederlandse letterkunde van de Romantiek tot nu.

Dr. Berry Dongelmans (1952) Promoveerde in 1992 op *Johannes Immerzeel Junior (1776-1841), Het bedrijf van een uitgever-boekhandelaar uit de eerste helft van de negentiende eeuw*. Zijn specialisatie is bibliografie en boekwetenschap.

Dr. Eep Francken (1948) Promoveerde in 1990 op *De veelzinnige muze van E. Douwes Dekker*. Is, behalve gespecialiseerd in Nederlandse letterkunde, met name gericht op Zuid-Afrikaanse en (post-) koloniale literatuur.

Dr. Marco Goud (1971) Promoveerde in 2003 op *Ziende verbeelding. Over zien en (on)zichtbaarheid in poëzie en poëtica van P.C. Boutens*. Hij werkt aan een biografie van P.C. Boutens.

Prof. dr. Helma van Lierop-Debrauwer (1955) Promoveerde in 1990 op *Ik heb het wel in jouw stem gehoord. De rol van het gezin in de literaire socialisatie van kinderen*. Haar vakgebied is de Nederlandstalige kinder- en jeugdliteratuur.

Dr. Peter van Zonneveld (1948) Promoveerde in 1993 op *De Romantische Club: Leidse studentauteurs 1830-1840*. Houdt zich onder meer bezig met de Indisch-Nederlandse letterkunde.

de behoefte om de literatuur levend te houden. Het werk van een dichter als Boutens wordt nu nauwelijks meer gelezen (dat geldt ook voor vele andere literatoren). Met publicaties over hem kun je weer aandacht vragen voor zijn werk. Wat mij vooral drijft, is de vraag wat die gedichten kunnen betekenen. De complexe gedichten van Boutens laten vele betekenismogelijkheden toe. En dat fascineert mij. Uiteindelijk gaat het om de onbepaalde mogelijkheden van de taal. Een dichter als Boutens heeft daar tot in het uiterste gebruik van gemaakt. Het raadsel of het geheim van zijn poëzie kun je niet geheel ontsluiten. Een gedicht is geen rebus die je kunt oplossen. Maar je kunt er wel een glimp van opvangen door zo precies mogelijk te lezen en door er relevante

De mooiste bundels van Boutens, volgens Marco Goud:

1. *Bezonnen verzen* (1931)
2. *Stemmen* (1907)
3. *Carmina* (1912)
4. *Naenia* (1903)
5. *Strofen en andere verzen uit de nalatenschap van Andries de Hoghe* (1932)

contexten bij te betrekken. Ik probeer daarvan iets door te geven aan anderen in de hoop dat ook zij geïnteresseerd raken in poëzie.”

Jaap Korving en Marijn Roos

(advertentie)

7U [7u.nl] **DIGITAL
Handmade
ORIGINALS**

DE **Makers** van
.mvp-plaza.nl
w .mfr-sdr.nl
ketel1.nl

veel **VEEL** en **VEEL** meer

3D HTML CD-R Flash
Content Management Systems
WWW PHP/MYSQL DVD

EEN LEESCLUB VOOR ALUMNI EN STUDENTEN

Neerlandici komen tegenwoordig in de meest uiteenlopende beroepen terecht, vaak ook in beroepen die niets meer met hun vakgebied te maken hebben. Dan kan het weleens gaan knagen, dat oude gevoel van vroeger, hoe heerlijk het was een boek helemaal uit te pluizen, er tijdens college een presentatie over te geven of met vrienden erover te discussiëren.

Anderzijds hebben neerlandici tijdens hun studie vaak de behoefte om naast het lezen van de ‘verplichte literatuur’, zelf voor een titel te kiezen en een boek in de persoonlijke sfeer van een leesclub te bespreken. De leesclub *Scala Caeli*, die enkele jaren met succes binnen de opleiding Nederlands draaide, heeft die behoefte duidelijk aangetoond.

Wij vragen daarom alumni en studenten die deze gevoelens herkennen in actie te komen. Laten we met elkaar een leesclub beginnen! Eens per maand, of per twee maanden, met alleen Nederlandse literatuur of juist buitenlandse, met één iemand die het voortouw neemt in de bespreking, of misschien ook gastsprekers van de Opleiding Nederlands. De precieze invulling van de avonden is van latere zorg. Laten we beginnen met de aanmelding: ben je geïnteresseerd in het oprichten van een leesclub? Stuur dan een mailtje naar Annelies Kramer, e-mailadres: a.kramer@wanadoo.nl.

Leuk is anders

De betekenisstructuur van het Nederlandse woord 'leuk'

'Elke dag snel en lekker koken wordt nu echt leuk.' 'Leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker.' 'Van Onderen tapijten: leuk om over de vloer te hebben.' Het Nederlandse woord *leuk* wordt veelvuldig gebruikt - en niet alleen op televisie of in de krant - en in veel verschillende contexten.

Idols' Tooske verzekert ons ervan dat ook de tweede editie van het programma weer soepeltjes verloopt: 'Het is echt ongelooflijk; je kunt je bijna niet voorstellen wat een *leuke* gezellige sfeer hier heerst.' De hoed van de koningin kan leuk zijn, maar ook de jongen van de groenteboer. *Leuk* lijkt een begrip te zijn, dat gebruikt kan worden om in het algemeen 'aangename gevoelens' te typeren zoals een mens die omtrent diverse personen, hun eigenschappen of gedragingen kan koesteren. Ook bepaalde zaken, gebeurtenissen of situaties die op het eerste gezicht niets met enige menselijke bemoeienis te maken hebben, kunnen echter het stempel *leuk* krijgen: 'leuke gordijntjes in de keuken' geven ons een prettig gevoel, maar ook een bezoek aan een 'leuk museum' beurt ons op.

Onder embargo

Het lijkt erop, dat mensen hun toevlucht nemen tot het woord *leuk* als ze om één of andere reden aangenaam gestemd zijn of een 'goed gevoel' hebben. Dit 'aangenaam gestemd' zijn kan zoveel verschillende aanleidingen hebben, dat *leuk* in ieder geval een flexibel inzetbare term genoemd kan worden. Omdat zeer uiteenlopende begrippen als *leuk* bestempeld kunnen worden, zou het ook een 'vaag' woord zijn. Het wekt juist door die vaagheid in betekenis vaak irritatie op. Socioloog Abram de Swaan roept in *Vrij Nederland* verontwaardigd uit 'Leuk, wat een verschrikkelijk woord' en schrijver Abdelkader Benali antwoordt in het *Taalboek van de eeuw* op de vraag wat hij zou doen als hij de taal mocht veranderen:

'Een paar woorden onder embargo plaatsen, te beginnen met *leuk*. Alles is veel te snel *leuk*. Met zulke woorden trek je de stop uit het den-

Vivien Waszink (1977) studeerde van 1998 tot 2003 Nederlandse taal en cultuur in Leiden. Zij studeerde af in de richting moderne taalkunde en schreef haar eindscriptie over de betekenis van het Nederlandse woord *leuk*. Vivien is momenteel als oio verbonden aan het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) in Leiden.

ken, je stelt geen vragen meer. (...) Af en toe word ik het slachtoffer van mijn eigen verzet, want sommige dingen zijn gewoon *leuk*.¹

De centrale vraag die ik in mijn scriptie heb behandeld, was: wat zijn de verschillende betekenissen van het Nederlandse woord *leuk* en hoe verhouden die verschillende betekenissen zich tot elkaar?

Bomen

Bij het opstellen van een betekenisbeschrijving heb ik me laten leiden door de beginselen van de cognitieve semantiek. De cognitieve semantiek richt zich - vereenvoudigd gezegd - op de menselijke kennisorganisatie in ruime zin. Betekenisbeschrijving en taal in het algemeen hebben altijd te maken met de manier waarop het menselijk brein bepaalde informatie over de wereld verwerkt, ordent en opslaat. Het woord *boom* bevat geen onafhankelijke, vaststaande, strikt talige definitie die - los van kennis over de werkelijkheid - vastligt in ons hoofd. Het is eerder zo dat het concept *boom* zich in ons hoofd vormt door onze ervaringen met bomen zoals die zich in de werkelijkheid aan ons voordoen. Het woord *boom* heeft een vaste talige vorm, maar een minder vaststaande, eenduidige talige definitie. De verschillende bomen waarnaar dit woord verwijst, kunnen immers heel verschillende kenmerken hebben. Sommige bomen hebben naalden, andere bomen groeien alleen in een bepaald klimaat en geven een rubberachtige vloeistof af als je in hun stam kerft. Toch kunnen alle bomen moeiteloos door de taal-

gebruiker als boom herkend worden en worden ze even probleemloos bij dit concept *boom* ondergebracht. Een lexicaal concept bevat dus zowel linguïstische als extra-linguïstische gegevens, zonder dat die twee soorten strikt gescheiden worden.

Bij mijn betekenisbeschrijving van het woord 'leuk' heb ik me laten inspireren door het cognitief-semantische model van betekenisbeschrijving van Dirk Geeraerts.² Toen ik dit theoretisch kader had, moest ik materiaal gaan verzamelen om de betekenisbeschrijving te kunnen opstellen. Uit de woordencorpora van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) in Leiden heb ik honderden citaten gehaald. Naast deze corpora heb

'Leuk is een economisch woord.'

ik ook een eigen verzameling citaten aangelegd. Maandenlang heb ik geknipt in dagbladen, tijdschriften en reclameblaadjes. In de *Allerhande* werd ik aangespoord vooral 'die *leuke* salade' eens op tafel te zetten; in de tv-gids verzuchtte presentatrice Anita Witzier dat haar werk eigenlijk geen werk meer te noemen was, maar 'gewoon leuk'. Met een zeer rijke verzameling ben ik uiteindelijk de betekenisbeschrijving gestart. Hier schets ik mijn belangrijkste bevindingen.

Prototypetheorie

Ik ben ervan uit gegaan dat het woord *leuk* een soort stabiele, basale betekenis-kern heeft die uit een aantal vaste, prototypische elementen bestaat. De zogenaamde prototypetheorie is opgesteld door psychologe Eleanor Rosch en later ook veelvuldig gebruikt binnen de taalkunde, vooral in de semantiek. Volgens deze theorie zijn bepaalde betekenisgegevens van lexicale concepten saillant-er dan andere. Het betekenselement 'met een staart' is in het woord 'kat' bijvoorbeeld een saillant gegeven. Het betekenselement 'met ogen' is daarentegen minder van belang: bijna alle dieren hebben ogen, dus dit aspect is minder prototypisch voor de kat. De prototypische betekenis van *leuk* is 'aangenaam'. Dit houdt niet in dat een notie als 'grappig' onbelangrijk is als betekenisaspect van het woord. 'Grappig' is slechts minder saillant, omdat het alleen opduikt in spe-

cifiekere gebruiksgevallen van het woord *leuk*.

De kern van het woord *leuk* wordt gevormd door de basale betekenis-kern *aangenaam* of *tot tevredenheid stemmend*. Deze elementen vullen we aan met specifiekere betekenselementen. Als we zeggen dat de nieuwe cabaretshow van Hans Teeuwen *leuk* is, stemt dit stuk ons *aangenaam* of *tevreden* (de basale betekenis-kern) omdat het *grappig* en *humoristisch* (specifieke betekenisinvulling) is. Betekenselementen van andere bijvoeglijke naamwoorden die een positieve eigenschap uitdrukken, worden gebruikt om aan het woord *leuk* een specifiekere invulling van die algemene aangenaamheid te geven. Hierbij kun je denken aan woorden als *aardig*, *vriendelijk*, *lief*, *grappig* en *mooi*. Het buurmeisje van je oma is *leuk* in de zin van *aardig* of *vriendelijk* (omdat ze bijvoorbeeld met de boodschappen helpt). Die *leuke* Freek de Jonge is *grappig* en de *leuke* Miss Nederland is waarschijnlijk redelijk *mooi*, maar wie weet ook *aardig* en *sociaal*.

De taalgebruiker kiest in zijn taalgebruik echter pas voor die specifieke woorden - *aardig*, *vriendelijk*, *lief*, *grappig*, *mooi* - als deze eigenschap echt overheersend aanwezig is in diegene die of hetgeen dat hem aangenaam stemt. In andere gevallen - waarin de taalgebruiker weliswaar positief gestemd is, maar waarin geen sprake is van grote emotionele of cognitieve betrokkenheid - gebruikt de taalgebruiker gemakshalve het woord *leuk*. *Leuk* is een economisch woord, omdat het een soort collectieve noemer is voor al wat ons 'aangenaam stemt'.

Prettig

De concrete betekenis-toepassingen hebben dus een bepaalde verbondenheid met die prototypische, basale betekenselementen *aangenaam* en *tot tevredenheid stemmend*. In sommige gevallen blijft de betekenis van het woord *leuk* heel dicht bij de prototypische basis. Deze meer algemene, basale betekenis-kern heb ik omschreven als:

Zo gesteld dat iemand/iets op *iemand* een prettige, aangename indruk maakt; zo gesteld dat iemand/iets *iemand* aangenaam stemt; een prettig, aangenaam, fijn gevoel geeft. Zo gesteld dat *iemand* zich bij die *iemand* of dat iets prettig/fijn voelt; (een bepaalde eigenschap of een bepaald kenmerk van) iemand of iets prettig vindt om te ervaren/mee te maken.

Het woord *leuk* beschrijft altijd hoe een bepaalde persoon aangenaam of positief gestemd wordt door bijvoorbeeld een andere persoon (of eigenschappen van die persoon) of door bepaalde activiteiten van zichzelf (of eventueel andere personen). Mijn bevindingen heb ik uiteindelijk geformuleerd in twee hoofdbetekeningen, met daarin een uitgebreide betekenisgeleding. In sommige gevallen bleek het woord 'leuk' toe te passen op

'De Nederlander heeft behoefte aan orde en regelmaat.'

zaken die op het eerste gezicht weinig met enige menselijke bemoeienis of activiteit te doen leken te hebben, bijvoorbeeld de 'leuke gordijntjes' of het 'leuke museum'. Toch is het zo dat met dergelijke gebruikstoepassingen indirect menselijke bemoeienis gemoeid is.

Nuchtere Nederlanders

Een van mijn belangrijkste bevindingen was dat voor het ervaren van die 'aangenaamheid' weinig cognitieve of emotionele inspanning of betrokkenheid vereist is. *Leuk* is altijd van toepassing op tamelijk vrijblijvende, meer oppervlakkige vormen van aangenaamheid. Een citaat als: 'Femke Halseth: van *leuk* links meisje tot gerespecteerd politica' spreekt in dit verband boekdelen: Femke gold eerst slechts als *leuk*; pas later werd ze serieus genomen in de politiek. Zo is het goed denkbaar om te zeggen 'Het is leuk dat de kroonprins een dochter heeft gekregen', maar de geboorte van je eigen kind als *leuk* te omschrijven is opmerkelijk.

Dit woord dekt hier immers niet de emoties die horen bij het zelf vader of moeder worden.

De geringe emotionele beladenheid van *leuk* valt wellicht te rijmen met de vermeend verstandelijke instelling van de Nederlander, diens rationaliteit en nuchterheid. Wij nuchtere Nederlanders kunnen door middel van het woordje *leuk* veel verschillende vormen van 'aangenaamheid' onder een collectieve noemer vangen. Dit is een goed voorbeeld van de behoefte aan orde en regelmaat van de Nederlander: uit een behoefte zijn gevoelsleven rationeel te ordenen, in te delen en in die zin beheersbaar en begrijpelijk te maken, rangschikt hij verschillende soorten aangenaamheden en emoties onder de collectieve noemer *leuk* - en als het om specifieke vormen van sociale omgang gaat eventueel ook onder de noemer *gezellig*. Herman Pleij noemt het woord *gezellig* 'een trefwoord voor het ware Nederlanderschap' en voegt hieraan toe dat de Nederlander 'alles wat vreemd, bedreigend, groots, extreem en meeslepend is [reducert] tot huiskamerformaat'.³ Ook het woord *leuk* lijkt me in dit verband een typisch Nederlands woord: de nuchtere, rationele Nederlander - in zijn behoefte alles overzichtelijk en ordelijk te houden - kan er iedere keer weer een beroep op doen om een groot deel van zijn emoties te vangen.

Vivien Waszink

¹ Peter Burger en Jaap de Jong (red.): *Taalboek van de eeuw*. Den Haag: Sdu, 1999.

² Dirk Geeraerts: *Wat er in een woord zit, Facetten van de lexicale semantiek*. Leuven: Peeters, 1989.

³ Herman Pleij: *Hollands welbehagen*. Amsterdam: Prometheus, 1998.

PROFIEL KEES 'T HART, GASTSCHRIJVER 2003-2004

Sinds 1985 kent de Leidse letterenfaculteit het fenomeen van het gastschrijverschap. Een schrijver of schrijfster van naam geeft gedurende een korte periode college aan studenten over een onderwerp dat hem of haar bezighoudt. Na onder anderen Gerard Reve, Kristien Hemmerechts, Margriet de Moor en Joost Zwagerman* was het dit jaar de beurt aan Kees 't Hart (1944), bekend door zijn roman *De revue* (1999), die hem de Multatuliprijs en een nominatie voor de Libris Literatuurprijs opleverde. Verder schreef hij onder meer de verhalenbundel *Vitrines* (1988), de romans *Land van genade* (1989), *De neus van Pinokkio* (1990) en *Blaauw Curaçao* (1996). Zijn dichtbundel *Kinderen die leren lezen* (1998) werd bekroond met de Ida Gerhardt Poëzieprijs. Zijn meest recente werken zijn *Het mooiste leven* (2001) over de voetbalclub Heerenveen en de essaybundel *De ziekte van de bewondering* (2002) en zojuist is zijn nieuwste roman *Ter navolging* verschenen.

* In 2000 verscheen een bundel met vijftien lezingen van Leidse gastschrijvers: *Dit is voor mij gesproken*.

Schrijver in Leiden

Het wantrouwen tussen literatuurwetenschappers en schrijvers is berucht: wetenschappers willen regels opstellen, schrijvers breken er continu mee. Het gastschrijverschap is daarin een apart fenomeen, waarbij de beide partijen - schrijvers en letterenstudenten - elkaar ontmoeten. Van september tot december 2003 heeft Kees 't Hart als gastschrijver twee werkcolleges gegeven over 'goedaardig' en 'kwaadaardig' lezen.

Op een dag sta ik als nietsvermoedend schrijver opeens voor een groep studenten in Leiden, gastdocent is mijn naam. Ik heb twee werkgroepen, er moet dus gewerkt worden. Ik hoef niet de hele les zelf het woord te voeren, stelt Peter van Zonneveld me gerust. "Laat ze maar werken, hoor." Ik deel de eerste les een reusachtig pak materiaal uit: kopieën uit de droomtheorie van Freud (daar ben ik goed in), uit *The White Goddess* van Robert Graves (ik houd van dit werk), pagina's uit het werk van Rosenboom, Vestedijk, Haasse, noem ze allemaal maar op. En nog veel meer. Ik zal ze wel eens uitleggen wat 'kwaadaardig' en 'goedaardig' lezen is. Ook de volgende colleges deel ik papieren uit. Ik denk dat de studenten aan het eind 200 pagina's - wie weet meer - aan kopieën hebben.

Het eerste college zitten ze muisstil naar me te loeren: wat wil die gek, waarom zitten we hier, zouden we veel huiswerk opkrijgen, allemachtig wat een pak papier deelt hij uit, zou dat ieder college zo doorgaan? Je weet het maar nooit bij schrijvers: ze zijn vaak zo gek als een deur of anders wel onuitstaanbaar ijdel en betweterig. Ik ben het allemaal, vrees ik. Het blijft muisstil: ik praat anderhalf uur aan één stuk, helemaal fout natuurlijk, en bewijs dat iedere uitleg van een boek de structuur heeft van een cirkelredenering. Als het over literatuur gaat, vergeet ik altijd alle didactische richtlijnen ('praat niet te lang aan een stuk') en klets

ik iedereen de oren van het hoofd. In de trein bedenk ik dat ik die mop van Sam op de christelijke school vergeten ben te

vertellen. Ik neem me voor hem wel in mijn eerste openbare lezing (over lezen) op te nemen. Sam zit op de christelijke basisschool in groep acht en de juf geeft een raadsel op: "Het is bruin en het zit in een boom. Ra, ra, wat is het?" Sam steekt zijn vinger op en zegt: "Volgens mij is het een eekhoorn, maar het zal het kindeke Jezus wel weer wezen."

Langzamerhand worden ze brutaler, ze ontdooien. 'Ze', dat zijn de studenten. Er komen gesprekken, er zijn debatten over wat 'goede' en 'slechte' literatuur is. Er wordt meer gelachen, meer tegengas gegeven. Na afloop krijg ik van studenten verhalen en gedichten, of ik eens wil kijken wat ik ervan vind. Kortom, de colleges beginnen werkelijk op gang te komen. Je krijgt niet al te vaak een schrijver zo lange tijd voor je neus, en dus moet je daar als je student bent, gebruik van maken. Je moet zo'n schrijver uitmelken. Ik merk dat ik de colleges steeds meer begin te gebruiken om op ideeën te komen voor mijn Albert Verwey-lezingen, ik probeer dingen uit, leg fragmenten voor. Waarom noemen we iets een 'goede' of een 'slechte' tekst? Wat zijn de verschillen? Ik probeer mijn enthousiasme voor Amerikaanse poëzie over te dragen (Walt Whitman, Allen Ginsberg).

De laatste colleges vertel ik vooral over eigen werk; je bent ingehuurd als schrijver of je bent het niet. Eerst over mijn roman *De revue*. Ik laat via dia's de biografische achtergronden ervan zien. Dan vertel ik hoe ik schrijf, volgens welke procedures, welke problemen ik altijd ken, welke *hang-ups* ik probeer te bestrijden; hoe de weg verloopt van niks naar een roman. Verrassend veel college-deelnemers blijken het boek te hebben gelezen. Daarna gaat het over mijn in februari te verschijnen roman *Ter navolging*. Ook nu probeer ik mijn schrijververlangen en schrijfpraktijk te demonstreren. Waar het mij om gaat: niet om de zinnen - dat óók natuurlijk - maar om de toon. Niet om de historie - dat ook - maar het beeld daarvan. Niet het dagelijks leven, maar een mythologie daarvan. De laatste keer gaan we een biertje drinken.

Kees 't Hart

Met hulp van engelen en tandarts

Leendert de Vink over dialectonderzoek in Katwijk aan Zee

Dorpse taferelen

“Promoveren gebeurt normaliter in de kleine zaal van het Academiegebouw. Maar omdat ik veel mensen verwacht, heb ik een verzoek ingediend om in het Groot Auditorium te mogen promoveren. Ik denk dat er wel een flink aantal Katwijkers zullen komen. Je kunt wel zeggen dat ik een soort bekendheid geworden ben in Katwijk aan Zee. Ook nu nog word ik soms aangesproken als ik er ben, maar vooral tijdens de periode dat ik mijn interviews hield, trok ik veel bekijks. Ik heb ook eens een lezing gegeven voor een christelijke damesvereniging. Toen ik binnenkwam in de zaal, zag ik mensen hun handen afwrijven aan hun kleding, helemaal zenuwachtig omdat ze me een hand moesten geven. Dat zijn schitterende dorpse taferelen.”

Aan de afwas

“Van de 140 Katwijkers die ik heb geïnterviewd, bleven er uiteindelijk 84 over (de anderen vielen af omdat ze toch niet aan de criteria bleken te voldoen), verdeeld over vijf leeftijdscategorieën: van twintigers tot zestigers, in iedere categorie evenveel mannen als vrouwen. Het was niet zo moeilijk om voor de oudere leeftijdsgroepen voldoende informanten te vinden. Proefpersonen moesten wel aan redelijk strenge criteria voldoen om mee te mogen doen aan het onderzoek. Men moest in het dorp werken en laaggeschoold werk doen. Het probleem met jongere Katwijkers is echter dat ze meestal buiten het dorp werken, en vaker wat hoger geschoold werk doen. Ik had dus moeite voldoende jonge Katwijkers te vinden.

Bij toeval heb ik er uiteindelijk toch genoeg bijeen weten te sprokkelen. Op een dag moest ik namelijk om twee uur 's middags een ouder echt-

Leendert de Vink promoveerde op 21 april 2004 op het proefschrift *Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee*. Delft: Eburon, 2004. ISBN 90 5972 019 9. Euro 29,90.

paar interviewen. Ik was echter een half uur te vroeg. Er bleken toen nog twee dochters aanwezig te zijn in het huis, bezig met de afwas. Ze woonden daar niet, maar Katwijkers zijn net Italianen: ze blijven thuis komen bij hun ouders om er bijna iedere dag mee te eten. Deze dames bleken te voldoen aan mijn criteria, dus kon ik ze ook interviewen, en ik heb hen bovendien ingeschakeld als contactpersoon. De twee meiden hebben uiteindelijk ruim veertig informanten aangebracht. Het zijn een soort engeltjes voor me geweest, die ik op dat moment hard nodig had en die mijn onderzoek ontzettend vooruit hebben geholpen.”

Bij de doctorandus thuis

“Toen het onderzoek vastliep omdat ik onvoldoende jonge informanten kon vinden, zocht ik naar een mogelijkheid deze op te sporen. Naar lokale verenigingen gaan leek me niets - daar ben ik veel te verlegen voor. De hulp van de huisarts was ook geen optie, want die heeft een geheimhoudingsplicht. Ik heb uiteindelijk mijn Katwijkse tandarts gevraagd of hij voor mij zijn computerbestand wilde legen op de leeftijden die ik nodig had. Ik kreeg een enorme uitdraai! De Turkse en Marokkaanse namen kon ik zelf gemakkelijk wegstrepen, maar toen hield ik nog een hele lijst over. Die namen heb ik aan die twee dochters voorgelegd. Ik heb ze bij mij thuis in Leiden uitgenodigd - dat vonden ze heel bijzonder: bij een doctorandus thuis - koffie gezet, gebak gehaald en gezegd: ‘Kijk maar wie je kent van deze lijst.’ Binnen de kortste keren had ik zo alle leeftijdscategorieën gevuld. Met wat geluk en een zekere mate van inventiviteit heb ik zo het probleem opgelost.”

Stinkend vishok

“Wat nadelig werkte bij het benaderen van Kat-

wijkers, is voicemail. Als je het antwoordapparaat moet inspreken met de vraag of iemand wil meewerken, kun je daarbij niet uitleggen waarvoor het is. Je moet er dus voor zorgen dat je de mensen persoonlijk aan de lijn krijgt, zodat je ze meteen gerust kunt stellen, en zeggen dat het allemaal maar een uurtje duurt. Ouderen hebben vaak alle tijd, die vinden het heerlijk als je langskomt; maar anderen willen er soms liever geen vrije tijd aan besteden. De interviews moesten eigenlijk in de thuissituatie plaatsvinden, maar drie mensen heb ik uiteindelijk op hun werk in een visrokerij geïnterviewd. Dat was voor mij wel een aparte ervaring, om in een stinkend vishok te interviewen!

Bij het werken aan mijn proefschrift was het houden van de interviews het zwaarste onderdeel: 140 mensen interviewen is 140 keer hetzelfde uitleggen. Bij de laatste persoon moet je nog steeds blijven lachen om de grapjes en uitdrukkingen die iedere keer genoemd worden, en doen alsof het voor jou ook helemaal vers is. Bij de 140ste keer heb je dat wel gehad!”

Dialectverlies

“Mijn proefschrift bestaat uit twee delen: enerzijds een grammatica van het Katwijks en anderzijds de studie naar de hedendaagse dialectkennis van de Katwijkers. Katwijkse dialectsprekers blijken nog voor gemiddeld vijftig procent kennis te hebben van hun dialect. Een conclusie van mijn proefschrift is dat de zogenaamde ‘regionale steun’, de spreiding van het gebied waar een dialect gesproken wordt, in Katwijk aan Zee geen rol van belang speelt in het dialectbehoud. Men neemt in het algemeen aan dat een dialect minder snel verandert als het in een groter gebied gesproken wordt. In dit geval is het dialect juist goed bewaard gebleven omdat Katwijk aan Zee altijd een gesloten gemeenschap is geweest.

Uit mijn onderzoek blijkt dat het dialectverlies in Katwijk zich op dezelfde manier voltrekt als bij andere dialecten: typische dialectische inhoudswoorden (bijvoorbeeld: *onterjuin* voor ‘brutaal’), verdwijnen het snelst. Opvallend is dat de factor frequentie in dialectverandering een grote rol blijkt te spelen: wanneer iets vaker in het dialect voorkomt, verandert of verdwijnt het minder snel. De Katwijkse klank *ie* (in plaats van de

Nederlandse *ee*), zoals in *stien*, *twie*, *bien*, *gien* en *hiete*, komt veel voor. Maar de klank *àeu* (voor het Nederlandse *au*) vindt men alleen in de woorden *blàèum*, *flàèum*, *gràèum*, *làèum*, *klàèum* en *ràèum*, woorden die ook nog eens weinig gebruikt worden. De klank *àeu* verdwijnt daardoor steeds meer uit het dialect, terwijl de *ie* zich beter blijkt te handhaven.”

Katwijks voor de leek

“Voor het opstellen van de Katwijkse grammatica heb ik me gebaseerd op het boek *De volkstaal van Katwijk aan Zee* van G.S. Overdiep uit 1940. Overdiep biedt ook een grammatica van het Katwijks, maar zijn boek is - met alle waardering voor zijn werk - heel onoverzichtelijk: je kunt er heel slecht iets in vinden. Ik heb zijn grammatica door een grote zeef gehaald en opnieuw geordend. Dat mijn boek een complete grammatica van het Katwijks biedt, maakt het ook interessant voor het grote publiek. Het grammatica-overzicht in mijn proefschrift is natuurlijk wel gecompliceerd voor een leek. Daarom geef ik in mei een klein leerboek uit, waarin de grammatica van het Katwijks op een gepopulariseerde wijze wordt uitgelegd.

Leendert de Vink: ‘Katwijkers zijn net Italianen.’

Ik ben het Katwijks nog lang niet moe: ik heb onlangs een cd uitgegeven met een opname van Katwijks dialect uit 1938. En ik begin nu met het inventariseren van woorden voor een nieuw Katwijks woordenboek. Met dat project blijf ik wel tot 2010 bezig!”

Erik Bimmel en Suzanne de Werd

Radiotaal

Zoveel alumni, zoveel carrières. Of ze nu voor de klas staan, tekstschrijver zijn of romans schrijven voor de kost, de Leidse neerlandici zijn na hun studie in de meest uiteenlopende beroepen terechtgekomen. In de rubriek *Uit het veld* komen de Leidse alumni aan het woord over hun carrière en beroep. Wat hebben ze na hun studie gedaan en welke rol speelt de studie Nederlands daarbij? In deze aflevering: Mirjam de Graaf.

Het is eigenlijk een ongelukje, dat er in mijn kamer een ingelijste bul hangt. Ik wist namelijk al toen ik veertien was dat ik bij de radio ging werken. Op m'n tweede begonnen (schattige jingles inlispelen voor de piratenzender van familie), via de ziekenomroep naar de lokale omroep, ik was er klaar voor. Voor de zekerheid manipuleerde ik toch ook de beroepskeuzetesten op de middelbare school nog maar even ('deze keuzemogelijkheid is leuker maar dat komt vast niet uit bij journalistiek'), en bij welke vervolgopleidingen ik ging kijken, stond ook al vast. Het was mijn moeder die op een zeker moment voorzichtig probeerde: 'Maar lieverd, als je nou niet ingeloot wordt op de

'Ik wist al toen ik veertien was dat ik bij de radio ging werken.'

School voor de Journalistiek, dan moet je een jaartje iets anders doen. Zou je toch niet ergens gaan kijken?' Met de moed der wanhoop schreef ik me in voor de open dag van de Universiteit Leiden. Toen was het in een kwartier bekeken. Ik was zo enthousiast, dat ik stiekem hoopte dat ik uitgeloot werd op de School voor de Journalistiek. Dat werd ik, en ik heb nooit meer meegeloot.

Gered stageverslag

Tegen deze achtergrond is het niet zo vreemd dat ik als neerlandica bij het radio-sportprogramma Langs de Lijn werk. Dat wilde ik immers al m'n hele leven. Dat ik er zit, was vast niet gelukt zon-

Mirjam de Graaf studeerde in de jaren 1988-1993. Zij studeerde af bij Jannemieke van de Gein op onderzoek naar taalrevisies door taaladviesbureau De Taallijn, en bij Peter van Zonneveld op symbolen in het werk van Maria Dermout. Ze werkt sinds 1993 parttime en sinds 1995 fulltime bij NOS Langs de Lijn.

der de overredingskracht van Leony van der Splinter. Zij redde met een vriendelijk telefoontje mijn stageaanvraag uit de stapels papier op het bureau van de chef Sport. Pal na mijn stage kreeg de NOS er een uur zendtijd bij, en mocht ik voor één dag in de week blijven. Een omroeprevolutie (de oprichting van het Radio 1 Journaal) zorgde binnen twee jaar voor een fulltime vaste baan. Dat is nog eens van je hobby je werk maken! Ik begon uiteraard met koffie halen en de uitslag nabellen van E&O - Volewijckers. Gaandeweg mocht ik overzichten schrijven en onderwerpen produceren. Sinds een paar jaar ben ik eindredacteur. Met mijn collega's bepaal ik welke onderwerpen er in het programma komen. Een verslaggever bij een evenement, een telefonisch interview, een mooie reportage met geluidseffecten, wij kiezen op journalistieke en budgettaire (helaas...) gronden wat we gaan doen.

Tijdens de uitzending zelf bepaal ik in welke volgorde alles wordt uitgezonden. Soms ligt dat voor de hand, als je een donderdagavonduitzending doet en alles van tevoren af is. Dan kun je ook teksten nalezen en interviews doorspreken. Soms heb je geen idee welke kant je opgaat, als je van vier voetbalwedstrijden per minuut moet bepalen welke het leukst is voor in de uitzending. Ik moet dan vooral zorgen dat iedereen (presenter, technicus, verslaggever, redacteur, muzieksamensteller) weet wat er moet gebeuren.

Nut van Nederlands

Dus ja, wat doe ik nou helemaal? Beetje voetbal, schaatsen, tennis kijken in de baas z'n tijd, beetje

gesprekjes afluisteren, knoopje doorhakken, tekstje uitprinten. Daar hoef je toch niet voor gestudeerd te hebben? Toch ben ik blij dat ik dat heb gedaan. Allereerst is het prettig dat je door je studie breed georiënteerd bent. Verder is het handig dat je geleerd hebt analytisch te denken. Dat heb je nodig als je een kritisch journalist wilt zijn. Dan moet je in het nieuws hoofd- van bijzaken kunnen onderscheiden. Kunnen bepalen of die voetballer die boos is over zijn ontslag nou gelijk heeft, of toch de club die hem beticht van wanprestaties. Dan zijn er genoeg momenten dat ik wijze lessen van Toine Braet over argumentatietheorieën in mijn achterhoofd hoor langskomen.

‘Hoe zeg ik het zo kort mogelijk, en zo natuurlijk mogelijk?’

En last but not least in mijn vak: de kennis van de Nederlandse taal, je ervaring met het schrijven van logische, fatsoenlijke, lopende teksten. Hoe bouw je een tekst op, wat wil je ermee zeggen? Daar wordt voor de radio een erg leuke dimensie aan toegevoegd, namelijk: hoe zeg ik het zo kort mogelijk, en zo natuurlijk mogelijk. Spreektaal versus schrijftaal. Een erg leuk dagelijks gevecht, waar ik

vele voorbeelden van kan geven, maar die passen jammer genoeg niet op de pagina.

Toch is er één periode in het jaar dat het me niet kan schelen wat ik gestudeerd heb, en waarom. Dat is in juli, als ik achter mijn bureau weg mag en mee mag met de Tour de France. Dat circus, van tweehonderd renners, duizenden journalisten, reclamemensen, ploegleiders en bobo's, dat drie weken met meer dan zesduizend (!) auto's door Frankrijk rijdt, daar kan geen enkele opleiding je op voorbereiden. Village depart, hors parcours, accreditatie, tweede categorie, lekke band, ploegleider, meer zinnigs komt er dan niet uit. Maar het is leuk...!

Minjam de Graaf

Siegenbeek op internet, daar had onze eerste Leidse hoogleraar neerlandistiek zelf zich waarschijnlijk niets bij kunnen voorstellen. Eén van de eerste projecten van de op 26 november 2003 opgerichte alumnivereniging Siegenbeek ALN was het opzetten van een website. De site www.siegenbeek.nl is een ontmoetingsplaats voor alle Leidse neerlandici, of zij nu zoeken naar nieuwe ontwikkelingen op het vakgebied of geïnteresseerd zijn in het wel en wee van vroegere studiegenoten. Een site waar u even rondneust voor de laatste weetjes. Op de site vindt u meer informatie over de vereniging, het bestuur, commissies en activiteiten, alsook artikelen over recente evenementen en gebeurtenissen in de Leidse neerlandistiek.

De website is nog volop in ontwikkeling. Binnenkort krijgen leden van Siegenbeek toegang tot het besloten ledenbestand, en uiteraard vullen wij de site geregeld aan met nieuwe recensies, verslagen en overzichten van en voor Leidse neerlandici.

www.siegenbeek.nl

De berg bedwongen

In de markt

Het was een mooie dag in mei 1995. Ik vloog de trappen af in het gebouw van de vakgroep Nederlands, stootte Piet Paardekooper voorbij en rende naar buiten, naar mijn kamergenoot en paranimf in spe, Korrie Korevaart: “Korrie, het is gelukt, ik ben aio!!!” Dat was een felicitatie waard. Een maand daarvoor was ik afgestudeerd op een onderwerp waarop ik graag wilde promoveren, het boek *De betoverde weereld* uit 1691, van predikant Balthasar Bekker (1634-1698). Na overleg met mijn co-promotor, Karel Bostoën, werd het echter een cultuurhistorisch onderzoek naar de rederijdersbundel *Den Nederduytschen Helicon* (1610), waartoe de aanzet was gegeven door de bekende schilderdichter Karel van Mander (1548-1606). Dit meer Leidse onderwerp lag beter ‘in de markt’ en ik zou meer kans maken de aio-plaats te bemachtigen.

Binnen een klein onderzoeksverband van docenten en studenten van de UL, de UvA en de VU werkte ik mee aan een archiefeditie van deze rederijdersbundel, dus ik was al een beetje vertrouwd met de inhoud ervan. Ik werd aangesteld binnen het toenmalige interdisciplinaire onderzoekscuster Republiek En Nieuwe Tijd (RENT). De historicus Simon Groenveld werd mijn promotor.

Boukje Thijs promoveert binnenkort op het proefschrift *De hoefslag van Pegasus. Een cultuurhistorisch onderzoek naar Den Nederduytschen Helicon (1610)*. Hilversum: Verloren, 2004. ISBN 90 6550 795 7. Euro 25,-

Scrabble met anagrammen

Mijn cultuurhistorisch onderzoek zou bestaan uit drie delen: receptiegeschiedenis, auteurs en hun onderlinge relaties en thema's die in de gedichten naar voren komen. Ik begon de Short Title Catalogue of the Netherlands – de digitale bibliotheekcatalogus van Nederlandstalige gedrukte werken uit de vroegmoderne tijd – te doorzoeken en vroeg op de Dousakamer het een na het andere gedrukte werkje uit de periode 1606-1650 aan. Ik hoopte verwijzingen te vinden naar *Den Nederduytschen Helicon*, of drempeldichten van of over ‘mijn’ twintig auteurs, die een bijdrage aan de bloemlezing hadden geleverd. De score was verpletterend: nul.

Via een andere insteek, die van de auteurs, stuitte ik uiteindelijk op een prachtig verzamelhandschrift van de rederijker Jasper Bernaerds, dat zich in de Zeeuwse bibliotheek bevond. Het bevatte gedichten, waarvan één over het ‘Heliconproject’, liederen met muzieknotatie, en zelfs: de tekst van Jasper Bernaerds zoals die gedrukt is in *Den Nederduytschen Helicon*. Via de andere gedichten uit dit handschrift kwam ik het nodige te weten over het leven van Bernaerds: student in Leiden, soldaat in het leger van prins Maurits, later schoolmeester te Scherpenisse en een actieve rederijker.

Ook van andere auteurs zocht ik biografische gegevens. Over sommigen was literatuur verschenen. Bij anderen werd de zoektocht bemoeilijkt doordat deze mensen hun bijdragen alleen ondertekenden met een zinspreuk. Soms bleken die zinspreuken anagrammen: bijvoorbeeld ‘Met arbeyt heen’ staat voor Maerten Beheyt. Met scrabbleletters probeerde ik net zo lang te schui-

ven tot er een mogelijke naam uit bijvoorbeeld 'Dwinght uw tonghe' of 'Elck heeft ghebreck' tevoorschijn kwam. In vijf gevallen is dat niet gelukt. Toch kon ik uit tekstanalyse van *Den Nederduytschen Helicon* wel opmaken in welke steden deze auteurs connecties hadden en waar ze woonden. Ook de andere onderlinge relaties van dit 'dichtlievend gezelschap' kon ik in kaart brengen.

Uniek kader

De tekst zelf vormde de derde pijler van mijn onderzoek. *Den Nederduytschen Helicon* bevat 89 bijdragen, met als opening een rederijkerstoneelstuk (waarin vrouwe Retorica bedroefd is dat rederijkers liever drinken dan dichten), verder sonnetten op de dagen van de week, seizoensliederen, tafelspelen, een berijmde literaire encyclopedie avant la lettre, huwelijksdichten, liefdespoëzie in navolging van Petrarca, een lofdicht op het landleven, een lofdicht op het Nederlands et cetera. Alle 89 gedichten zijn met elkaar verbonden door een prozavertelling. Deze combinatie van een kader en aparte gedichten van diverse auteurs is uniek in de Nederlandse letterkunde tot 1610.

'Soms leek de top ver weg, soms genoot ik ook van het uitzicht onderweg.'

Het kaderverhaal begint met een *Natureingang*, het literaire motief van de lentemorgen: een nieuw begin. 'De dicke duysterheit des nachts (die de silverighe Maen nauwelijck toeghelaten en hadde, haer claer-blinckende aensicht te vertoonen) al verdreven zijnde door den vergulden hoop der uren: die verselschap quamen met eenen lievelijcken Lentischen morgenstondt, (bevrijdt van alle bittere fellicheyd des voorgaenden kouden Winters) om alle levende schepselen op te wecken uyt den sorgeloos en slaep [...]'. Dit citaat vormt de eerste helft van de openingszin van de kadervertelling, een zin die bijna een pagina in beslag neemt en een beeld geeft van de ontoegankelijkheid van het zeventiende-eeuws. Een zin met een tussenzin die verwijst naar de historische context. Want met de 'bittere fellicheyd des voorgaenden kouden Winters' zinspeelt de auteur op de Tachtigjarige Oorlog.

Dagwandeling

In het hoofdstuk van mijn proefschrift waarin ik de samenstelling van de bundel analyseer, kom ik tot de conclusie dat Van der Schuere, die het kaderverhaal schreef, geprobeerd heeft systeem aan te brengen in

de plaatsing van de gedichten. De ikfiguur uit het kaderverhaal, die op die mooie lentemorgen ontwaakt, begint aan de beklimming van de berg Helicon. Volgens de klassieke mythologie sloeg het muzen-

paard Pegasus met zijn hoef water uit deze berg, dat door de negen muzen gedronken werd. Die muzen inspireerden vervolgens dichters en zangers op aarde. De wandeling van de ikfiguur neemt een dag in beslag en is in vier trajecten te verdelen, beginnend met de klautertocht. Halverwege de middag – zelfs letterlijk halverwege het boek – bereikt de ikfiguur het hoogste punt van de berg en bezoekt de 'Kerck der deught'. Hij schrikt wakker van een middagdutje en bevindt zich opeens onderaan de berg, waar landarbeiders aan het middagmaal zitten. Ze zingen allerlei liedjes en een fictieve dichter haalt ter plekke een boek tevoorschijn waaruit hij andere gedichten voorleest. Dit laatste doet hij met name om andere, fictieve jonge 'kunstliefhebbers' voor te houden hoe ze moeten dichten. Als de voorlezer dit boek dichtklapt, wandelt de ikfiguur verder: het derde traject. De ikfiguur ontmoet mensen die zingen, mensen die een verhaal voorlezen, en met name mensen die vol zijn van de oorlog en verlangen naar vrede. Dit tekstgedeelte eindigt dan ook met een vreugdelied op het Twaalfjarig Bestand, dat in 1609 gesloten werd. Tot slot bezoekt de ikfiguur 's avonds laat vier bruidsparen die verheugd zijn over hun liefdesband, wat aanleiding geeft tot vrolijke liedjes en liefdespoëzie.

Poëzie in de moedertaal

Uit het voorgaande blijkt de variëteit aan onderwerpen en tekstsoorten in *Den Nederduytschen Helicon*. Toch vallen twee hoofdthema's op, die het boek tot een cultuurhistorisch interessante bron maken: het verlangen naar vrede, en de nadruk op 'Nederduytsch', zie alleen al de titel. De auteurs in de bundel streven naar poëzie in hun moedertaal, maar wat verstaan deze auteurs daaronder? Auteurs, die voor een groot deel nieuwkomers uit Vlaanderen waren, die zich gevestigd hadden in Leiden en Haarlem. Is die moedertaal voor hen het Vlaams, of doelen zij op zoiets als het ABN? Een moeilijk te beantwoorden vraag waarop ik in mijn proefschrift uitvoerig inga, want *Den Nederduytschen Helicon* is in feite de weerspiegeling van de toenmalige discussie over inheems-uitheems, Latijn-Nederlands. Dat ook Nederlandstalige gedichten niet minderwaardig hoefden te zijn ten opzichte van geleerdenpoëzie, bewezen de

rederijkers: ze verwezen veelvuldig naar de klassieken, naar mythologie; ze verwerkten namen van voorlopers van landstaaldichters in hun eigen gedichten en stelden hen als voorbeeld; en ze maakten, net als in het Latijn, over elkaar heen buitende taalgrapjes. Hun geëxperimenteer is wel vergeleken met het 'Opperlands' van Battus. Ook hiervoor is *Den Nederduytschen Helicon* een onuitputtelijke bron.

De ikfiguur uit *Den Nederduytschen Helicon* deed er één dag over om de muzenberg Helicon te bedwingen, ik langer. Soms leek de top ver weg, soms genoot ik ook van het uitzicht onderweg. Tot slot leerde ik vooral dat een stimulerend en enthousiast reisgezelschap uiteindelijk belangrijker is dan de moeilijkheidsgraad en hoogte van de berg, zelfs voor een fervent bergwandelaarster.

Boukje Thijs

EXCURSIE

In het voetspoor van Siegenbeek

Siegenbeek ALN organiseert een wandeling langs de plaatsen in Leiden waar Matthijs Siegenbeek heeft gewoond en gewerkt.

In 1997 herdacht de Vakgroep Nederlands de geboorte van de universitaire neerlandistiek in de persoon van Matthijs Siegenbeek, die op 10 augustus 1796 werd benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de 'Hollandsche' welsprekendheid aan de universiteit van Leiden. Anno 2004 is er met betrekking tot deze eerste hoogleraar neerlandistiek sprake van een ander gedenkwaardig feit: op 26 november 2004 zal het precies 150 jaar geleden zijn dat hij in Leiden overleed. Hij werd begraven op de begraafplaats Groenesteeg.

Dat de naam Siegenbeek onlosmakelijk met de Opleiding Nederlands verbonden is, werd duidelijk in de naamkeuze van de nieuwe alumnivereniging. Daarom leek het de activiteitencommissie van Siegenbeek een goed idee om in dit gedenkjaraar even stil te staan bij het leven en het werk van haar naamgever. Nou ja, stilstaan is eigenlijk niet het goede woord. De bedoeling is dat we gaan

wandelen en alleen even stilstaan op de plaatsen in Leiden waar Siegenbeek heeft gewoond en gewerkt. Daarbij horen natuurlijk het oude academiegebouw en de oude universiteitsbibliotheek, maar ook een aantal andere universiteitsgebouwen en enkele woonhuizen, evenals de genoemde begraafplaats aan de Groenesteeg, waar zijn graf nog altijd te vinden is. In elk geval plaatsen genoeg voor een mooie wandeling door het oude Leiden, aangevuld met een korte vertelling over het leven van Siegenbeek. Een ideale gelegenheid om elkaar, oude en nieuwe studenten te ontmoeten.

De wandeling zal plaatsvinden op **zaterdag 12 juni** a.s. Leg die datum vast! Het vertrek is om 9.30 uur, vanaf de hoofdingang van het Lipsiusgebouw (het voormalige LAK-gebouw aan de Cleveringaplaats). Tegen het middaguur zijn we 'rond', zodat er ruimschoots tijd overblijft voor de boodschappen. Iedereen die mee wil wandelen (alumni en studenten), kan zich, graag voor 5 juni, opgeven via hansteslaa@wanadoo.nl. Aan de wandeling zijn geen kosten verbonden. Tot 12 juni!

‘Eene bedenkelijke nieuwigheid...’

Ruim tweehonderd jaar (Leidse) neerlandistiek: 1797–2004

‘Het spraakvermogen, veel geächte Toehoorders! is, buiten twijfel, een der heerlijkste geschenken, waarmede de mensch door zijnen weldadigen maker begiftigd is; een geschenk, ’t welk alleen hem in staat stelt, de voortreffelijkheid van zijnen aanleg boven de overige bewoonders van den aardbodem te handhaven.’

De meeste zinnen in de oratie van Matthys Siegenbeek (1774–1854) beslaan tenminste vier regels, ook zijn beginzin. Een tekst om geconcentreerd te lezen.

Siegenbeek zal op die 23^e september van het jaar 1797 zijn woorden ongetwijfeld luid en duidelijk de zaal in gestuurd hebben.¹ Hij was immers niet voor niets de eerste hoogleraar in de Nederlandse taalbeheersing geworden, of liever: buitengewoon hoogleraar in de ‘Hollandsche welsprekendheid’, zoals de *Leydse Courant* op haar voorpagina wist te melden.

Siegenbeek legt die zaterdag in zijn oratie aan zijn toehoorders uit wat het nut is van universitaire lessen in de welsprekendheid: goede redenaars zijn onmisbaar op de kansel en in de pleitzaal. Hij wist dan ook dat het merendeel van zijn studenten uit theologen en juristen zou bestaan, die verplicht waren zijn colleges te volgen. Zijn colleges waren alleen voor, zoals we nu zouden zeggen, bij- of keuzevakstudenten. Studenten kunnen namelijk pas sinds 1876 afstuderen in de Nederlandse taal- en letterkunde.

Het prille begin van de universitaire neerlandistiek dateert echter van tachtig jaar eerder, toen menig

Leids geleerde deze tak van wetenschap nog beschouwde als ‘eene bedenkelijke nieuwigheid’. Zo geliefd was ‘de tale des lands’ aan de universiteit immers niet; men redde zich vooral in het Latijn. Siegenbeek stoorde zich er niet aan, dat wil zeggen dat hij vastberaden aan het werk ging. In het rooster van zijn studenten stonden vier colleges:

vaderlandse geschiedenis, stijl- en welsprekendheid en letterkunde. En ook met deze bijvakstudenten las hij werk van Vondel. Alle leerboeken voor zijn studenten moest hij zelf schrijven; bloemlezingen moest hij zelf samenstellen. In en kort na 1815 kreeg hij hulp: ook andere universiteiten gingen in die jaren over tot de benoeming van hoogleraren Nederlands.

Misschien dat Franeker nog net iets eerder was

dan Leiden. Daar gaf, volgens Jan Noordegraaf, in 1790 Everwinus Wassenbergh al colleges Nederlands. Dat laat onverlet dat de neerlandistiek in Leiden al ruim twee eeuwen bestaat. Maar destijds had Siegenbeek er alleen van kunnen dromen dat er op zijn 149^e sterfdag een Leidse alumnivereniging met zijn naam opgericht zou worden...

Korrie Korevaart

¹ Zie: Matthys Siegenbeek, *Redevoering over het openbaar onderwijs in de Nederduitsche welsprekendheid. Rede uitgesproken op 23 september 1797 bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de Nederduitse welsprekendheid*. Opnieuw uitgegeven met een inleiding door Korrie Korevaart. Hilversum: Verloren, 1997.

De intenties van H.A. Gomperts

De dichter, journalist en hoogleraar Hans Gomperts heeft na zijn dood voor meer beroering gezorgd dan hij tijdens zijn leven misschien wel voor mogelijk had gehouden. Hoewel hij als recensent van *Het Parool* al sinds de jaren vijftig bekendheid genoot, ontstond er vier jaar geleden commotie rond het boek *Een kern van waarheid*, waarin hij zijn grote voorbeeld Menno ter Braak van antisemitisme beschuldigde. Onlangs verscheen postuum een bundel met baanbrekende artikelen onder de titel *Intenties 1/2/3*. Nieuw is het derde deel, dat onder de noemer ‘Wetenschap en kritiek’ nog niet eerder gepubliceerde essays en kritieken van de afgelopen dertig jaar bevat.

Eigenlijk is het een beetje zuur om te moeten constateren dat H.A.Gomperts voor een grote groep literatuurliefebbers voornamelijk bekend zal blijven door de ontluistering van ‘de recensent der recensenten’, Menno ter Braak, die hij terecht kwalificeerde als een groot tegenstander van het fascistische nazi-regime maar tegelijkertijd betrapte op antisemitische uitspraken tegen vriend Du Perron. Wie *Intenties* leest, komt tot de conclusie dat H.A. Gomperts in zijn kijk op de literatuur meer te melden heeft dan de openbaringen rond Ter Braak en anderen ons doen vermoeden. In *Intenties* kwalificeert de auteur zich niet alleen als een gedreven criticus maar ook als een getalenteerd essayist met een grote voorkeur voor uitvoerige en nogal theoretische beschouwingen over zowel de buitenlandse als vaderlandse literatuur. Ook schuwt hij de polemiek niet en in zijn kritieken haalt hij regelmatig fel uit, zoals naar de schrijfster Anna Blaman, die hij naar aanleiding van het verschijnen van haar roman *De kruisvaarder* van ‘wansmaak en malligheid’ beticht.

Op de barricaden

Voordat Gomperts in 1998 overleed, had hij een indrukwekkende staat van dienst opgebouwd. Als dichter debuteerde hij in 1939 met poëzie in *De Vrije Bladen*, daarna schreef hij jarenlang toneel-

Karin Peterson (1952) was lange tijd werkzaam in het onderwijs voor volwassenen en het reguliere middelbaar onderwijs, voor zij in 1991 naar de Universiteit Leiden ging om een doctoraal Nederlands te behalen (met als bijvak Algemene Literatuurwetenschap). Zij werkte tijdens haar studie ook bij de *Haagse Courant* en was onder meer voorzitter van het Louis Couperus Genootschap. Momenteel werkt zij freelance voor diverse bladen.

kritieken voor *Het Parool*. Van 1965 tot 1981 bezette hij een leerstoel als buitengewoon hoogleraar Moderne Nederlandse letterkunde in Leiden. In die periode ontpopte hij zich als een geducht tegenstander van de redactie van het literaire blad *Merlyn*, waarvan de voormannen Oversteegen en d’Oliveira zich afzetten tegen de personalistische opvattingen van Ter Braak en de andere leden van *Forum* en zich sterk maakten voor een autonomistische literatuurbenadering waarin compositie en opbouw van de literaire tekst centraal staan. In de inleiding bij *Intenties* betreft Gomperts, wars van alles wat op het gebied van de literatuur naar autonomie ruikt, opnieuw de barricaden. In navolging van zijn grote voorbeeld Ter Braak meent hij dat de literatuur pas werkelijk betekenis heeft wanneer er een samenhang bestaat met de schrijver, de maatschappij en de lezers. ‘De apartheid van de literatuur, wat wel haar “autonomie” wordt genoemd [...] is voor mij even verwerpelijk als het politiek-racistische begrip “apartheid”’, aldus Gomperts. Bovendien zijn literaire teksten in zijn ogen geen toverspreuken waar de lezer maar elke mogelijke betekenis aan kan toekennen, maar intenties. In de inleiding schrijft hij: ‘Zoals bij ieder taalgebruik is er een communicatieve situatie, waarin de lezer niet iedere betekenis aan de tekst mag toeschrijven die hij aan zijn persoonlijke preoccupaties en associaties ontleent. Hij moet de bedoeling van de schrijver proberen te vinden die in de tekst is uitgedrukt. Men denkt bij het woord bedoeling vaak aan iets dat staat tegenover het gerealiseerde. Hij bedoelde het ene, maar schreef

het andere. Hij deed iets lelijks, maar bedoelde het mooi. Nee, de bedoeling die ik bedoel, is precies wat er in de tekst gerealiseerd is. Niet wat vooraf of achteraf of ergens anders dan in het werk door de auteur wordt meegedeeld.' De lezer moet dus nadrukkelijk proberen te achterhalen wat de bedoeling van de schrijver is. Maar wat zijn die intenties nu precies? Hoe achterhaal je als eenvoudig lezer de bedoeling van een auteur? Daarop weet Gomperts jammer genoeg geen sluitend antwoord te formuleren, wel geeft hij zijn lezers nog enige raadgevingen: 'Wie een wat duistere mededeling voor ogen krijgt, moet zich niet afvragen: "wat kan ik dat laten betekenen?" maar: "wat bedoelt de schrijver daarmee?"' Als de lezer er totaal niet in slaagt de intentie van de schrijver te achterhalen, doet Gomperts de zaak op fatalistische wijze af: 'Duurt de duisternis voort, dan moet dat of aan de lezer liggen die het vermogen mist om de bedoelingen te begrijpen of aan de schrijver die zich niet helder kan (of wil) uitdrukken.'

Literatuurkritiek als kunstvorm

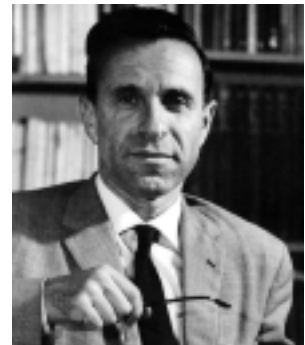
Intenties 3 biedt evenals de eerste twee delen een caleidoscopisch overzicht van artikelen, lezingen en kritieken, maar in dit deel ligt de nadruk op de relatie tussen wetenschap en literaire kritiek. Hoewel Gomperts zijn eruditie nogal nadrukkelijk en breedspakig voor het voetlicht brengt en gemakkelijk in een docerende toon vervalt, moet worden gezegd dat hij op het gebied van de literatuurwetenschap veel belangwekkends te melden heeft. Een mooi voorbeeld daarvan is te vinden in 'Literaire kritiek', een ongepubliceerde lezing uit 1962, waarin hij de ontwikkeling van de literaire kritiek in kaart brengt en een lans breekt voor literatuurkritiek als kunstvorm. Volgens hem kan 'de criticus die partijdig, gedreven maar talentvol een bepaald standpunt verdedigt, [...] in zijn scherpe, soms niet helemaal faire aanvallen meer voor de literatuur betekenen dan de bedachtzame man van smaak die romans of gedichten vervaardigt'. Met die opmerking heeft hij veel recensenten in den lande destijds ongetwijfeld gelukkig gemaakt!

Een van de mooiste verhalen uit *Intenties 3* is een in memoriam dat Gomperts schreef bij het overlijden van Rudolf Asueer Jacob van Lier, een Surinaamse dichter, *Forum*-adept en wetenschapper, wiens poëzie reeds lang in de vergetelheid was geraakt. Hoewel ook hier de analytische toon niet ontbreekt, laat Gomperts de lezer delen in de prak-

tische uitwerking van zijn ideeën over literatuurbeschouwing. Ook toont hij feilloos en geloofwaardig de samenhang aan tussen het karakter, de afstamming en de ontwikkeling van de dichter en zijn poëzie.

Veranderlijkheid van normen

Een van Gomperts' geliefde thema's, de essentie van literatuurwetenschap, komt op polemische wijze ter sprake in 'Het raadsel der onwetendheid'. Hierin wast hij Renate Rubinstein, die zijn boekje *Grandeur en misère van de literatuurwetenschap* onleesbaar vindt en door Gomperts verfoeide ideeën van Karel van het Reve aanhangt, de oren. Van het Reve is de mening toegedaan dat wetenschap die geen behoorlijk antwoord

kan leveren op vragen als 'waarom is een boek wel of niet mooi', op de mesthoop kan worden gegooid. Dit levert een memorabele reactie op van Gomperts: 'Mijn stelling is nu: je zit op het verkeerde spoor. Andere wetenschappen dan de natuurwetenschap moeten op een andere manier te werk gaan. De vraag naar kwaliteitsverschillen kan alleen maar (met een algemene geldigheid) beantwoord worden als men van vaststaande normen uitgaat; die er niet zijn. Een van de onderwerpen die de literatuurwetenschap bestudeert, is juist de veranderlijkheid van die normen.'

Intenties 1/2/3 is geen gemakkelijk boek dat je in één adem uitleest, maar bovenstaande ontboezemingen, en daar zit het boek vol mee, zorgen er wel voor dat je als lezer geboeid blijft. Hoewel in deze bundel veel thema's van Gomperts te vaak terugkomen en de toonzetting vaak docerend en breedspakig is, overheerst na lezing de indruk, dat er hier een man aan het woord is die op buitengewone wijze zijn stempel heeft gedrukt op de vaderlandse literatuurwetenschap.

Karin Peterson

H.A. Gomperts: *Intenties 1/2/3. Essays en kritieken*. Samengesteld en bezorgd door Eep Francken en Herman Verhaar. Amsterdam: Meulenhoff, 2003. 654 blz. ISBN 90 290 7178 8. Euro 37,50.

Lenselink

Een serie over inspirerende docenten voor *Metaal*. Dat idee werd geopperd tijdens een redactievergadering vorig jaar voor het eerste nummer van de ‘nieuwe *Meta*’. Lenselink was de naam die spontaan in mij opkwam. Zijn voornaam wist ik niet meer. Nooit geweten trouwens. Onmiddellijk zag ik hem voor mij tijdens een werkgroep Oudere Letterkunde of Middelnederlands: oud, een beetje gebogen, een rood gelaat en een karakteristiek stemgeluid. Ikzelf arriveerde in het jaar 1975 als kersverse student, fris en vrij om nieuwe indrukken op te doen.

Al snel ging het over de schoonheid van oude banden. En zeker als student Nederlands was het echt de moeite waard om die te verzamelen, bezwoer Lenselink ons. Mijn eerste aanschaf betrof niet minder dan *Minnebrieven en Verspreide stukken* door Multatuli. ‘Vijfde Oplaa, en uitgegeven door G.L. Funke in Amsterdam in 1871’ staat op het titelblad te lezen. Inderdaad, een prachtband: een bruine kaft met zwarte randversiering en letters in gouden opdruk. Ik geloof dat het de Slegte in Den Haag was, waar ik dit juweel aantrof.

Op de zolder van mijn ouders vond ik *De lof der zothed* van Desiderius Erasmus. Uitgegeven door de Maatschappij voor goede en goedkoopere lectuur in Amsterdam. ‘Met prentjes naar pentekeningen van Hans Holbein, den jongeren.’ ‘Het is de proloog van de groote theologische tragedie der 16^e eeuw’, citeert ene wijlen mr. dr. J.B. Kan in zijn inleiding op de *Lof der zothed* in mijn uitgave van 1909. Ook met deze vondst was ik erg blij.

Margriet Rutgers studeerde Nederlands in Leiden van 1975 tot 1982. Sinds november 2003 werkt zij als freelance journalist en tekstschrijver in Den Haag. Daarvoor is zij jarenlang werkzaam geweest op het raakvlak van journalistiek en voorlichting als (eind)redacteur en informatie-analist bij diverse ministeries en overheidsinstellingen.

Onlangs hoorde ik van een andere oud-student dat ik Lenselink in zijn nadagen heb meegemaakt. Hij nam namelijk in 1977 afscheid van de universiteit. Aan het slot van een afscheids-

interview in *Meta* verhaalt hij over zijn liefde voor het oude boek: ‘Ik houd het goed bij, ik heb er een hygrometer bij staan. En op gezette tijden behandel ik de banden met een olie die vervaardigd is volgens het recept van het Brits Museum.’

Tot ‘grote kasten met oude boeken in perkamenten en leren banden’ zoals hij, heb ik het nooit gebracht. De herinnering aan die paar oude bandjes van mijzelf bezorgen mij wel een vlag van weemoed.

Margriet Rutgers

S.J. Lenselink (1912-1998) was lange tijd werkzaam in het onderwijs, voor hij in 1964 het schoollokaal voor de universitaire kathedoor verruilde. Hij was tot zijn pensionering in 1977 wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Universiteit Leiden, op het terrein van de letterkunde van de Renaissance. Zijn promotieonderzoek ging over Nederlandse psalmberijmingen in de 16de eeuw en hij gold lange tijd als autoriteit op het gebied van het Wilhelmus.

Vakblad Taal Online

Praktische taal- en communicatieadviezen

Vakblad Taal

EDITIE 1, FEBRUARI 2003

PRAKTISCHE TAAL- EN COMMUNICATIEADVIEZEN

KLIK NAAR

Actueel...Taalboeken

Taaltip: Zorgvuldig formuleren

Tekstconsult...Helder lesroepen

EHBG: Moeitjke meervouden

Taal-FAQ

Checklist: Samenvattingen

Trends: de Hella Toptien

Een beter begin

Tips voor de opening van uw zakenbrief

Hoe moet je een delijke openingsmogelijkheid aan de chronologische te hebben. Hoe z

Rob Doeve

Samenstelling en redactie

Eric Tiggeler

Uitvoering Online

Frequentie 12 keer per jaar

Bestelcode VBTAALONL

Prijs jaarabonnement

€ 47,- excl. BTW

Vakblad Taal is het eerste online magazine over taal en communicatie. Vakblad Taal is vlot geschreven en direct toepasbaar in uw werksituatie.

Op Vakblad Taal Online vindt u maandelijks een nieuwe editie van het magazine en het archief met alle reeds verschenen nummers. Ook kunt u op thema zoeken in het register. Op de site treft u nieuws aan, interessante lezersaanbiedingen en links naar relevante sites.

Wat biedt Vakblad Taal Online?

- 12 edities per jaar
- artikelen over stijl, grammatica, spelling, communicatie en andere taalonderwerpen
- praktische tips voor verschillende tekstgenres (brief, e-mail, rapport, persbericht)
- boekbesprekingen en taaltrends
- betrouwbare informatie, samengesteld door een zeer ervaren redactie

Wat kunt u als abonnee verwachten?

- maandelijks een e-mailbericht zodra de nieuwste editie online is
- toegang tot alle eerder verschenen edities van Vakblad Taal via het archief
- zoekmogelijkheid in eerder verschenen edities via het register
- informatie over nieuwe taalpublicaties van Sdu Uitgevers op de Nieuwspagina
- iedere maand een lezersaanbieding op de Nieuwspagina

Abonnee worden?

Meer informatie?

Kijk op

www.vakbladtaal.nl

toonaangevend in taal

Sdu UITGEVERS

LIEFDES UUR

Hoe laat is 't aan den tijd?
Het is de blanke dageraad:
De diepe wei waar nog geen maaier gaat,
Staat van bedauwde bloemen wit en geel;
De zilvren stroom leidt als een zuivre straat
Weg in het nevellicht azuur;
En morgens zingend hart, de leeuwrik, slaat
Uit zijn verdwaasde keel
Wijsheid die geen betracht en elk verstaat,
Vreugd zonder maat,
Vreugd zonder duur...
Hoe laat is 't aan den tijd?
't is liefdes uur.

Hoe laat is 't aan den tijd?
De zon genaakt de middagsteê:
In diepte van doorgloede luchtezee
Smooit de akker onder 't bare goud;
De vonken sikkelt snerpt door 't droge graan;
De schaduw krimpt terug in 't hout;
In hemel- en in waterbaan
Geen wolken gaan;
Alleen de wit-doorzichte maan
Blijft louter in het blauwe hemelvuur...
Hoe laat is 't aan den tijd?
't is liefdes uur.

Hoe laat is 't aan den tijd?
't is de avond: in zijn rosse goud
Wordt schoon en oud
Der wereld dagehel gezicht;
Snel aan den hemel valt het water van het licht;
En al de windestemmen komen vrij;
De laatste wagen wankelt naar de schuur;
De dooden wenken aan den duistren Oostermuur;
En boven glansbeloopen
Westersche schans in groene hemelwei
Straalt Venus'gouden aster open
Zoo plotseling en puur...
Hoe laat is 't aan den tijd?
't is liefdes uur.